

Vidar Haslum: *Stedsnavn i Birkenes*. Bind V i bygdebokserien. Oslo: Novus/Birkenes historielag, 2022. 792 sider (ill.).

Innleiing

Med boka ”Stedsnavn i Birkenes” har namnegranskaren Vidar Haslum presentert resultatet av eit nærmast livslangt prosjekt. Det har pågått heilt frå han begynte å skrive opp namn på Mosfjellheia, der foreldra hadde hytte, i 1973–74, og fram til det no er sett (førebels?) sluttstrek. Hovudtyngda av innsamlinga gjekk føre seg i åra 1985–87. Etter dette er det gjort ymse forbetringar, bl.a. i form av lydopptak, fotografi og synfaringar. Informantane var fødd sist på 1800- eller først på 1900-talet.

Vi har å gjera med ei djupinnsamling, der formålet har vore å samle inn alle lokale stadnamn i Birkenes kyrkjesokn som folk kjente til. Også eldre belegg er registrert, frå diplom (for somme av dei eldste gardane) via pantebøker, manntal, matriklar og kart. Namn som finst i eldre oppskrifter, men som ikkje er stadfesta av informantane, er i regelen ikkje tekne med. Likeeins er nye namn som har oppstått etter 1950-talet, berre unntaksvis ført opp. I alt består samlinga av om lag 7000 namn.

Kort gjennomgang av boka

Det seier seg sjølv at det her ikkje kan bli ei detaljert vurdering. Boka har elles fått grundig og positiv omtale i *Nytt om namn* (Vintermyr 2022)

Haslum har gjort eit interessant og originalt grep med ei hovudinndeling i 3 bolkar: Innleiinga representerer forarbeidet, hovuddelen står for innsamlinga, og den samanfattande oversikta til slutt tilsvarar etterarbeidet.

I innleiingsdelen blir det gjort greie for sjølve innsamlingsarbeidet, der det går klårt fram at det heile tida har vore eit tett samarbeid med informantar og lokale organisasjonar. Registrering av namn i eldre kjelder blir omtalt, og her får vi nyttige merknader om kjeldeverdien av slike namn. Stadnamn som kulturminne får ein liten, men viktig bolke. Underkapittelet om kvalitetssikring er også til å ta lærdom av. Tilhøvet mellom stadnamn og lokal dialekt høyrer naturleg med, og til slutt i denne delen kjem fyldige opplysningar om framstillinga, om utval, rekkjefølgje, lydskrift m.m. Ein får inntrykk av at det heile er svært grundig gjennomtenkt.

I hovuddelen blir namnetilfanget frå i alt 91 matrikkelgardar framstilt, etter ei fast ordning. Først kjem eit oversiktsbilde, så ein kort omtale av

garden og opplysningar om informantane og innsamlinga. Namnelista tek til med gardsnamnet, med belegg og tolking. Så kjem sjølve namnelista, først på innmark, så utmark likeeins, med stigande nummerering. Vi flyttar oss altså rundt i lendet på ein naturleg måte. Sekundærnamna er ført opp rett etter primærnamna. Til slutt i bolken for kvar gard får vi ei liste over kjelder til belegg som er nemnt i teksten, og ei litteraturliste. Heilt til slutt kjem kart, eitt for innmark (ØK) og eitt for utmark, med namnelister og korresponderande nummer på karta. Dette er ein sjeldan grundig dokumentasjon som vi knapt kjenner maken til frå annan litteratur.

Kvart namn har ei oppslagsform, som ikkje er strengt normert. Uttalesopplysingane er i ei forenkla Norvegia-lydskrift. Så blir lægjet forklart, og deretter kjem tolking, med forklaringar til namneledda der det trengst. Eitt døme kan vera *Terebu* (s. 55), der førsteleddet er *tere* 'tiur'. Dette er eit skogholt, og vi får greie på at det er fleire stader der skogholt har namn på *-bu* eller *-hus*. For grunnorda kan ein også gå til lista over terrengord på s. 787. Tradisjonar knytt til namna er teke med der det finst, og i mange høve kjem informantane sjølve direkte til orde. Fine illustrasjonsbilde er fletta inn her og der.

Framstillinga gard for gard er truleg ein fornuftig måte både å arbeide og presentere på. Denne røynsla hadde vi også t.d. i stadnamnprosjektet i Møre og Romsdal på seint 80- og tidleg 90-tal. Folk ville helst skrive opp frå eigen gard, og det kunne dels vera vanskeleg å få dei til å gå etter ØK-blad, slik vi gjerne ville.

Sluttdelen («etterarbeidet») kjem med samanfattande drøfting i fleire underkapittel, som «Stedsnavn som en språklig størrelse», «Hvordan stedsnavn blir til», «Grunnordene», «Underleddene», «Om stedsnavn og brukerkrets» og «Om stedsnavn og trading», for å nemne nokre. Han kjem inn på både tydingsinnhald og grammatiske tilhøve som ulike typar samansetningar, tal og bestemtheit. Her er det idéar og oppslag til vidare forskning, med grunnlag for ein god tjuvstart for den som vil prøve seg. Ein påstand som Haslum ikkje er aleine om, men som kunne fortene nærare undersøking, er at namnekunnskapen her i landet var størst og flest namn var i bruk rundt år 1900 eller kanskje litt før somme stader (s. 751). I avrundinga finn vi så litteraturliste til denne siste delen, deretter kjem registra, med totalt stadnamnregister (alfabetisk) med sidetilvisingar, register over terrengord og personregister.

Det er sjølvsagt ikkje råd for ein meldar å finlesa ei slik bok frå perm til perm. Men det har vore ei interessant reise i eit namnemiljø som til dels er framandt. T.d. vil lause samansetningar av typen *Dei store kleivane* og *Tobias'es jorde* verke uvant for ein som kjem frå lenger nord i landet. Likeeins blir ein litt forundra over at så mange namn, også naturnamn, har ubunden form. Her opptre *Kringlemyr* og *Langemyr* i lag med *Grådarmyra* på same område. Haslum hadde jo dette som hovudtema i doktoravhandlinga si (Haslum 2003) og drøftar det komprimert her i boka på s. 748–749.

Samanfattande vurdering

Vi har å gjera med ein imponerende prestasjon, eit magnum opus, som må sjåast som eit livsverk. Det er eigentleg tre bøker i dei, der vi er inno dei fleste sider ved stadnamninnsamling og –gransking. Ei bok som dette les du ikkje frå perm til perm. Men stoffet er likevel framstilt på ein måte som bør gjera det lett tilgjengeleg også for dei ufaglærte. Haslum seier da også sjølv at boka er skriven «for alle». Ein stor styrke er den nære kontakten med lokalsamfunnet og informantane, noko som også er gjort godt synleg på ein rosverdig måte. Haslum gjer heile tida greie for vala han har gjort, og planen og opplegget er gjennomført fast og konsekvent. Det er praksis og teori i «skjønne forening». Fleire av teoribolkane har lærebokpotensiale. Namnetolkingane er nøkterne og vettuge.

Det ville vera nærmast umenneskeleg om det ikkje skulle finnast feil i eit så omfattande verk. Eg har lese litt her og der, og ikkje funne noko som er sjenerande, berre små detaljar som ikkje har noko å seie for heilskapen. Litt småpirk kan ein likevel tillata seg å ta med: På s. 715 er grunnordet *fi(t)* uforklart. *Svintoks* på s. 729 er uforklart. Det er oppgjeve ulike tal for *Bastauegra* (17 eks. på s. 713, 13 eks. på s. 715, 17 i namneregistret).

Men det er berre å bøye seg for det store arbeidet som er gjort. I bygdebokverda finst det knapt noko tilsvarande. Det einaste ein nokolunde kan jamføre med når det gjeld dokumentasjon, er vel einskildbanda i *Bustadnamn i Østfold*, som likevel er mindre publikumsvennlige og som saknar den innleiinga og avsluttande analysen som vi finn hos Haslum..

Litteratur

Haslum, Vidar. 2003. *Artikkelløse stedsnavn i norsk talespråk. En studie i onomastikk og dialektologi*. Dr.art.-avhandling, Universitetet i Bergen.

Vintermyr, Erik Johan. 2022. [Melding av] *Stedsnavn i Birkenes*. *Nytt om namn* 73/74: 89–92.

Tor Erik Jenstad